

33:Dr. Čermelj
Dobrotkova 6/1
LJUBLJANA

Uredništvo
ZAGREB, Mas
Telefon 1
Uredništvo in -prava
za Slovenijo in slovenski del
Julijske Krajin
LJUBLJANA, Erjavčeva 4a

ISTRA

Organizovana emigracija je potrebna. Potrebna je pojedinom emigrantu i potrebna je našem narodu u Julijskoj Krajin.

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

KONGRES EMIGRACIJE U ZAGREBU

Prekosutra se sastaju u Zagrebu predstavници emigracije. U posljednjih pet godina — od prvog kongresa 1931 u Zagrebu na kojem se emigracija ujedinila u Savez i izabrala jedinstveno vodstvo — u tih pet godina se štošta zbililo. Vanredni događaji su se desili i u inostranstvu i u Julijskoj Krajin i među emigracijom. Svi ti događaji su u krajnjoj liniji povezani istom vezom i sva ta zbivanja kroz ovo pet godina utjecala su na sve nas i kao pojedince, i kao emigrante u cjelini. I svi ti događaji imat će, po svoj prilici, svog odjeka i na ovom kongresu.

Iza posljednjeg mariborskog kongresa, koji je u talijanskoj fašističkoj štampi bio podigao toliko bure, a koja je imala odjeka i u ostaloj Evropi; iza tog kongresa nije emigracija ispoljila neki jači kolektivni napor da se čuje njen glas. To nije, donekle, bilo moguće iz nekih formalnih razloga, a ni prilike nije bilo za neku javnu veću akciju. Ali su se tim jače unutar same emigracije pojavljivali neki znakovi koji su pokazivali da postoje neka previranja. S jedne strane su specijalne prilike postavile povoljan uvjet za tihi rad na propagandnom i publicističkom polju, a s druge strane je abesinski rat i priliv velikog broja mladih emigranata jače istakao neke probleme. Socijalno pitanje je u tom posljednjem periodu bilo iskočilo na prvo mjesto i momentano zasjenilo političke probleme. Jer kadar mladih »Abesinaca«, dojačan besposlenim ranijim emigrantima, tražio je da se pitanja posla i kruha rješavaju odmah. Velik dio rada i sredstava utrošen je na to da se to pitanje kako tako riješi. I to je bio, čini se, jedan od glavnih neposrednih povoda da se jedan dio emigracije, osobito onaj u zapadnom dijelu države, počeo diferencirati. To diferenciranje je u pretežnom broju slučajeva imalo čisto principijelnu bazu. Jer jedni su počeli postavljati socijalni problem ispred političkog, dok su drugi ustrajali na prvenstvu političkog problema.

Abesinski rat je bio uzrokom tom jačem previranju. Jer on je pojačao politička stremjenja emigracije, ali on je pojačao i socijalni problem. Ali dok su ta politička pitanja bila odraz političkog pitanja Julijske Krajin i emigracije, dotle je socijalni problem ostao manje više čisto emigrant-problem stvar. Ostajući, po samoj svojoj prirodi, čisto emigrantski, taj problem je bio uzrokom da je krajnji cilj — borba za političko i ekonomsko oslobodjenje Julijske Krajin — došao momentano u drugi red. Ne zato što bi emigracija taj cilj napuštala, već iz prostog razloga što za rad na postignuću toga cilja nije bilo ni onoliko vremena ni onoliko sredstava koliko rad na tome polju zahtjeva. Usprkos svega toga, ova godina bilježi i na tom polju dva zamašna uspjeha: Društvo za Ligu naroda u Ljubljani izdalo je odličnu propagandnu i reprezentativnu knjigu dr. Lava Čermelja na engleskom jeziku, a u Beogradu je pokrenuta agencija koja na francuskom i njemačkom jeziku izdaje biljene o stanju našeg naroda pod Italijom. I jedan i drugi dothvat su već od sada pokazali velik uspjeh.

Vjerojatno, da će na kongresu doći do izražaja ta dva principa, ali je vjerojatno i to da do nekih jačih zaoštavanja neće doći. Jer do toga ne može doći iz prostog razloga što emigracija kao cjelina može da radi paralelno na jednom i drugom polju: na političkom i socijalnom. To čak i mora. Jer jedino na taj način se može emigracija povezati sve to jače i jedino skladno rješavanje obih problema može da emigraciji i pojedinom emigrantu pomogne. Paralelan rad na političkom i socijalnom polju može čak da emigraciju ojača. Jer može da privuče veći broj emigranata u akciju

TITULESCU I MUSSOLINI

Pokušaj trovanja Titulescua — Rumunjska skreće u fašističke vode

U politici treba više realnog smisla, nego li sentimentalizma. Treba stvari gledati onakve kakve jesu. U vanjskoj politici naročito. Jugoslaveni moraju naročito na odnose s Italijom gledati tako. Treba znati sve ono što Italija čini, što želi da učini i što može da učini. A u odnosu prema Jugoslaviji ona nije nikada imala namjera, koje bi se mogle zvati prijateljskima. Zaokruženje, slabljenje, ugrožavanje izvana i iznutra — to je bila oduvijek politika Italije prema Jugoslaviji. Da ojača svoj odnos na Jadranu i u Srednjoj Evropi, Italija je uvijek radila i na tome, da oslabi Malu antantu i Balkanski pakt. Znamo vrlo dobro, da Balkanski pakt nije ono što bi morao da bude samo zato, jer Italija još uvijek ima svoj upliv u Bugarskoj, a i u novoj Metaksovoj Grčkoj. U Maloj antanti Italija nije u jačoj mjeri uspjela da plasira svoje intrige do sada. Ono malo diferencija, koje su se zapažale između Jugoslavije i Čehoslovačke s obzirom na odnose s Austrijom i Mađarskom — nestalo je. Ali izgleda, da je Italija ozbiljno sada bacila oko na Rumunjsku i da je čitavu svoju igru oslonila na tu kartu. Što se događa?

Ništa se još nije dogodilo, po čemu bi se moglo zaključiti, da je već danas Mala antanta ugrožena, ali ima mnogo znakova, po kojima se može naslućivati izvjesno pomicanje u talijansko-rumunjskim odnosima. U Bratislavi je konferencija Male antante prošla u najboljem redu, ali je upravo po tom sastanku počelo u internacionalnom svijetu šaputanje o nekom talijansko-rumunjskom približavanju.

Nema više Titulescua. On je maknut iz rumunjske vlade, on nije više rumunjski ministar vanjskih poslova. Vlada g. Tatarescua kreće malo na desno, u fašističke vode. Titulescu je bio uvjereni demokrata, radio je po tim načelima i borio se protiv internacionalnog fašizma.

Tatarescu, pod utjecajem njemačkog i talijanskog fašizma i domaćih rumunjski fašističkih struja, traži drugog prijatelja.

On neće prijateljstvo s Rusijom, nego s Njemačkom i Italijom, a da ipak ne napusti Francusku. Zato je morao Titulescu da ide i zato je na njegovo mjesto došao Antonescu.

Titulescu je bio veliki protivnik talijanske fašističke politike. Znamo kako je on uvijek nastupao u Ženevi, a nedavno, kad su talijanski novinari izviždali Negusa u Društvu naroda, on je viknuo: »Bacite van te divljake!« pa je zato fašistička štampa brutalno napadala Titulescu i nazivala ga najpogrdnijim imenima. I sad, ako se uzme u obzir ta fašistička mržnja prema Titulescu, nije isključeno ono što piše u svom posljednjem broju antifašistički list »Giustizia e Libertà«, da je Titulescu otrovan od one iste strane, koja je ubila rumunjskog predsjednika vlade Duku i Kralja Jugoslavije Aleksandra. Poznato je, da je ovih dana Titulescu skoro umro i da su liječnici konstatovali — otrovanje. Antifašistički list piše, da je u programu ubijanja od početka pored Duke i Kralja Aleksandra bio Titulescu s Benešom, jer su oni najveća zapreka ostvarenju talijanskih planova u Srednjoj Evropi i na Jadranu, jer su se oni borili za mir i bili stupovi mira. Zato je Titulescu otrovan.

Izgleda, da će Titulescu ostati ipak na životu, ali — nažalost — on više nije na vodstvu rumunjske vanjske politike. A nije upravo zbog fašizma. Da potvrdimo dokumentarno to naše mišljenje, citiramo ovdje jednu autoritativnu izjavu:

Bukureštanski listovi od 16 septembra objavljuju izvještaje sa zбора »Rumunjske fronte« u Arađu i govor koji je tom prilikom održao predsjednik fronta g. Vajda Voevod, bivši predsjednik

G. TITULESCU

rumunjske vlade, a u kome je on, dođirnuvši se pitanja pada g. Titulescua, rekao između ostalog slijedeće: Da je g. Titulescu kao advokat i govornik nezamjenjiv, ali da spoljna politika koju je on vodio nije bila u skladu sa interesima zemlje. Kao primjer g. Vajda Voevod naveo je

pristupanje Rumunjske sankcijama protiv Italije iako su interesi zemlje nalagali, da Rumunjska u tim teškim trenucima pomaže Italiju.

Jer ako Italija i Njemačka propadnu, Rumunjska i ostale zemlje bile bi svakako poprište komunizma. G. Vajda Voevod zamjera g. Titulescu isto tako njegovu politiku zbliženja sa Rusijom.

Imamo li osim toga nekih drugih tragova, po kojima bi se moglo zaključivati, da se nešto događa između Rumunjske i Italije? Imamo. Ostranjenost Titulescua bilo je samo nužna priprema.

Polovicom septembra su veliki internacionalni listovi donijeli ove informacije, navodno iz Rima:

Rumunjski ministar inostranih djela Antonescu, kako nas uvjeravaju iz najvjerodostojnijeg izvora, ima posjetu zasjedanja Društva naroda doći u Rim. Cilj ovoga puta ima da bude priprema za posjet Kralja Karola Italiji, kao i za uspostavu prijateljskih veza između obje države. Pri tom imaju da se uklone i posljednji ostaci iz vremena sankcionističke politike. Prijateljski pakt sklopljen je 1926 između Rumunije i Italije i to sa strane generala Avarescua. Trajanje ugovora iznosilo je pet godina, a onda se vrijednost ugovora obnavljala na 6 mjeseci. Medjutim januara mjeseca 1934 izjavila je Italija, da pakt više ne odgovara općoj promijenjenoj političkoj situaciji, pa da zato odustaje od daljnog produženja. Tako je bila prekinuta veza između Rima i Bukurešta.

Nekoji su listovi potertavali, a to je naglasio i ljubljanski »Slovenec« u jednom telegramu iz Rima, da će posjet Kralja Karola Rimu likvidirati hladan odnošaj između Italije i Rumunjske, koji je nastao pred više godina, kad je rumunjsku vanjsku politiku vodio Titulescu.

Rimski diplomatski krugovi (prema informacijama velike štampe iz Rima) drže, da će to biti događaj prvoga reda.

Ima listova, koji iznose neke vrlo interesantne komentare ovim povodom, koji nisu možda sasvim tačni, ali mi ih bilježimo ipak. Pariški list »Oeuvre« od 15 septembra piše ovo:

»Kralj Karol, koji je od nekog vremena već želio da razgovara sa jednom prijestolnicom, prema Berlinu prijatelj-

ski raspoloženom, prihvatilo je odmah poziv g. Mussolinija da dodje u Rim, poziv, koji mu je nekoliko dana prije otvaranja zasjedanja Male antante saopćio g. Sola, talijanski ministar u Bukureštu. Italija želi rumunjsku naftu. Rumunjska će dakle zaključiti sa Rimom nov sporazum o nafti, ali nije jasno šta bi Italija mogla pružiti Rumunjskoj, osim svojih veza sa Berlinom. Što se tiče Jugoslavije, vijest o putu Kralja Karola u Rim nije joj bila ugodna.

Pariški dnevnik »Matin« od 16 septembra, objavljuje pod naslovom »Jugoslavija zabrinuta zbog namjeravanog puta Kralja Karola u Rim«, ovaj poduži telegram agencije »Radio« iz Beograda:

Jugoslavenski krugovi živo komentarišu vijest da će Kralj Karol ove jeseni posjetiti Rim i čine najzričnije rezerve u pogledu oportuniteti takvog posjeta. Jugoslavija već nekoliko godina pokušava, kažu mjerodavni beogradski krugovi, da normalizuje svoje odnose sa Italijom. Njen trud bio je uzaludan. Šta više, u vrijeme ubistva Kralja Aleksandra, Mađarska i Italija ponovno su se udružile, a Rim je odbio ekstradiciju šefa zavjere, ustaše Pavelića. Mussolini je uvijek radio na tome da razbije jedinstvo Male antante i Balkanskog sporazuma, napadajući njihove pojedine članove. U tome nije uspio. Kada se danas, koristeći se udaljenjem g. Titulescua, koje se je pokazalo kao činjenica od presudne važnosti za Srednju i Istočnu Evropu uspio da u svojim pregovorima sa Kraljem Karolom ostvari svoj plan, Jugoslavija bi to sa žaljenjem konstatovala. Gaji se dakle nada da će se Kralj Karol odrediti svog pretstojećeg putca.

Ima li iz same Rumunjske još nekih znakova o novoj orijentaciji prema Italiji? Da, mogući bi se spomenuti to, da je novi rumunjski ministar vanjskih poslova Antonescu u svojoj programskoj izjavi, kad je preuzeo dužnost, nastojao da bude naročito srdačan prema Italiji i da je odmah prvih dana primio na vrlo dugi razgovor, koji je trajao dva sata, kako piše bukureštanski list »Le Moment«, talijanskog poslanika. Oni su razgovarali, kako piše »Le Moment«, o načinu kako da se učvrste u svakom pogledu rumunjski odnosi s Rimom. Taj je razgovor bio početak, a poslije toga su došle vijesti o putu Kralja Karola u Rim. Dnevnik na francuskom jeziku »Le Moment«, koji izlazi u Bukureštu a ima izvjesne veze s vladom, donio je članak, u kojem kaže, da se opaža, kako čitava politika Rumunjske, ne samo unutarnja, nego i vanjska, ide na desno. U tom članku analizira se prilično ležerno mogućnost jednog fašističkog eksperimenta u Rumunjskoj, a zatim se kaže, da bi približenje između Bukurešta i Rima promijenilo situaciju u Srednjoj Evropi u korist Rumunjske. Možda bi formacija jednog latinskog bloka u centru i istoku Evrope bolje suzbila upliv slavenski i njemački, nego što se to danas vidi — piše »Moment«. Taj list rezonira tako i kaže u nastavku, da to ipak ne bi značilo, da Rumunjska želi napustiti svoje srdačne odnose s Francuskom, Malom antantom i Balkanskim paktom. Pa zar ne misli i Francuska na sporazum s Italijom? — kaže »Moment«. Rumunjska bi, dakle, bila u pravu, kad bi radila na ostvarenju jednog latinskog bloka u Evropi. List misli, da bi za realizaciju takve politike bio najpodesniji maršal Avarescu, poznati italofil i simpatizer fašizma i diktature. »Moment« tvrdi za sebe, da se oduvijek borio za obnovu prijateljstva i saveza s Italijom, za galsko-rimski blok, za saradnju Pariza, Rima i Bukurešta. List kaže, da i sadašnja vlada želi da radi na tome.

Neki dan je bio u Bukureštu francuski novinar Emile Burè, direktor pariškog »Ordre«, pa »Moment« donosi jedan intervju s njime, u kojem se ponovno razvija ta ideja o stvaranju jednog sličnog saveza. I tu priliku »Le Moment« iskorištava, da ponovno istakne potrebu približenja s Rimom.

Bukureštanska štampa je ovih dana kao prvi konkretni znak nove atmosfere između Rima i Bukurešta donijela vijest, da je talijanska vlada preko rumunjskog poslanika u Rimu izjavila, da će u ovoj sezoni kupiti u Rumunjskoj 50.000 vagona pšenice... Italija neće više da kupuje u Rusiji, nego u Rumunjskoj.

Čekajmo daljnje događaje. (***)

i svaki pojedini emigrant može na taj način da aktivno sudjeluje na onom polju koje mu je po sklonostima i sposobnostima bliže.

Radi svega toga, a i radi nekih ostalih pitanja, ovaj kongres ima naročitu važnost. Održavan u neke vrste jubilarnoj godini emigracije (jer i pet godina rada u ovakovim prilikama može značiti jubilej), on ima da posvjedoči da je organizovana emigra-

cija potrebna. Potrebna je pojedinom emigrantu i potrebna je našem narodu u Julijskoj Krajin. Našem narodu daje još više nego nama. Jer ovo je jedina njegova organizacija. Njegova po nama pojedincima koji smo krvlju vezani za naše tamo i za onu zemlju, a njegova je i po njegovim težnjama. Ona je jedina, ali je i politička i socijalna i kulturna. Ali u prvom redu politička. — (t. p.)

REFORMA DRUŠTVA NARODA I

NARODNE MANJINE

Referat dra Engelberta Besednjaka na Kongresu narodnih manjina u Ženevi
DVIJE REZOLUCIJE — PITANJE JEDNAKOPRAVNOSTI

Dr. ENGELBERT BESEDNJAK

17. septembra u Ženevi završen je dvanaesti kongres manjina. Otvoren je bio pod pretsjedništvom dra Vilfana. Na kongresu su sudjelovali pretstavnici trinaest manjinskih grupa u Evropi. — Između ostalih govornika na kongresu je govorio i g. dr. Besednjak. Zatražio je, da sve države preuzmu međunarodne obaveze u pitanju manjina.

U prisustvu izalnika Društva naroda na zaključnoj sjednici usvojene su dvije rezolucije, i to: 1) o vitalnim pravima nacionalnih grupa u evropskim državama i 2) o reformi Društva naroda.

Prva rezolucija obuhvaća opasnosti što proizlaze iz politike denacionalizacije manjina. Druga rezolucija predviđa osnivanje naročnog odbora Društva naroda, koji bi trebao da proučava manjinske žalbe, i da po njima referiše stalnom vijeću Društva naroda. Ta rezolucija predviđa da u slučaju, da dođe do reforme Društva naroda, da skupština Društva naroda pozove i kongresne pretstavnike manjina, da i oni dađu u pitanju reforme Društva naroda svoje mišljenje, u koliko bi se ova reforma mogla da odnosi na manjine.

Pretsjednik manjinskog kongresa g. dr. Vilfan apelovao je u svom zaključnom govoru na englesku javnost, da u buduću vodi računa o djelatnosti što je kongres manjina vodi već godinama. — Postoji vjerojatnost da će se idući kongres održati 1937 u Londonu.

Reforma Društva Naroda

Referat dra Engelberta Besednjaka

Kongres je bio bolje posjećen od lanjskoga. Na dnevnom redu kongresa bile su dvije točke: »Pravo narodnih manjina u Evropi na život« i »Reforma Društva naroda i narodne manjine«. Referat k tim točkama prevedeni su na engleski i francuski jezik te zajedno s kongresnim rezolucijama dostavljeni delegacijama i Savjetu Društva naroda.

Referat k točki »Reforma Društva Naroda i narodne manjine« održao je predstavnik naše narodne manjine dr. Engelbert Besednjak. Budući da je to pitanje sada nada sve aktualno donosimo taj referat u cijelosti.

»Na prvi pogled« — rekao je dr. Besednjak — »izgleda, da neobično teška kriza, u koju je dospjelo Društvo naroda, ne stoji ni u kakvoj vezi s pitanjem narodnih manjina i problemima našega kongresa. Ko je pratio diskusije pred Društvom naroda i pisanje međunarodne štampe, mora naime razabrati, da mjerodavne države nijesu priznale nemoć ženevske institucije i potrebu njene reforme možda za to, što je Društvo naroda bilo nesposobno da zaštiti narodne manjine, nego iz posve drugih razloga. Njegov ugled u svijetu nije pao za to, što ono nije bilo u stanju, da zaštiti prava narodnih manjina na život, nego za to, jer se pokazalo nesposobnim, da zajamči nezavisnost i egzistencu u njemu začlanjenih većinskih naroda. Društvo je naroda bilo osnovano za to, da u odnosima između država i naroda odlučuje pravo mjesto sile; međunarodna zajednica prava mira trebala je za uvijek da onemoguću rat. Samo se po sebi razumije, da je najelementarnije načelo Društva naroda moralo pri tom dašto biti to, da Društvo naroda svakoga od svojih članova zaštiti pred nasilnim napadajima sa strane drugih članova, da svakoj državi

u najmanju ruku zasigura njen opstanak.

DRUŠTVO NARODA NIJE IZVRŠILO SVOJE ZADACE PREMA MANJINAMA

Abesinski rat, u kojemu je Italija — t. j. jedan od suosnivača i jamaca statuta Društva naroda — pokušala, da drugog člana oružanom snagom izbrliše sa zemljovidne karte skoro je posvema uništio povjerenje naroda u garancije ženevske institucije. Kapitulacija Društva naroda pred Italijom znači završetak jednog razvoja, koji je započeo već pred godinama i koji je u rastućoj mjeri morao pokopati ugled Društva naroda. Vodeće države u Društvu naroda nijesu iz razloga političkog oportunitizma ili nacionalno egoizma uopće nikada primijenjivale propisa i odredaba statuta Društva naroda u cijelosti. Naši kongresi i njihov jedanaestgodišnji rad jesu na pr. historički dokaz za to, da Društvo naroda nije izvršilo svoje zadace na području manjinske zaštite i da je radi toga moralo izgubiti povjerenje evropskih narodnih manjina. Sudbina manjina nije bila u stanju da uzdrma svjetskog javnog mnijenja. Tek kad su uslijed politike Društva naroda prispjeli u opasnost životni interesi većinskih naroda, tek u trenutku, kad su bez i usprkos Društva naroda u Evropi bili dokinuti razni međunarodni ugovori, kao su izbili ratovi u Južnoj Americi između Bolivije i Paragvaya, u istočnoj Aziji između Japana i Kine, u Africi između Italije i Abesinije, dakle ratovi između država članica, kojih Društvo naroda nije moglo ni spriječiti, a kamo li završiti u duhu svojih pravila, zahvatila je svijet svijest opasnosti, koja priječi miru čovječanstva.

Države, pokolebane u svom pouzdanju prema Društvu naroda, traže sigurnost u vlastitoj snazi. Međusobno nepovjerenje i međusobni strah izazvali su u Evropi i na drugim kontinentima natezanje u naoružanju, pri čemu su prisiljene da sudjuluju čak i najmirnije, po tradiciji najmirlojubivije i neutralne države, kao skandinavске države i švicarska. Društvo naroda i njegovi organi postoje doduše pravno i nadalje, ali praktično držanje država, koje se grozničavo naoružavaju, dokazuje, da one više ne računaju ozbiljno s Društvom naroda kao jamcem mira, kao izvršiocem prava. To je razvoj, koji bezodvlačno mora da vodi k tome, da zajedno s vjerom u Društvo naroda nestaje također vjere u pravnu zajednicu Evrope i da se sila priznaje zadnjim, skoro naravnim, nužnim sredstvom za rješavanje interesnih sukoba među narodima. Takav razvoj ne bi značio ništa drugo nego slom načela, na kojima počiva organizacija poslijeratne Evrope; on bi u skoro vrijeme morao malne sudbonosno dovesti do općeg ratnog obračunavanja. Obzirom na tu opasnost, a i za to, da se ponovo uspostavi povjerenje u Društvo naroda, kojega nestaje, pozvao je Savjet Društva naroda države članice, da do septembra ove godine predlože svoje predloge za reformu Društva naroda.

Obzirom na namjeravanu reformu Društva naroda vrlo se skeptički raspoloženi velik dio javnog mnijenja i narodne manjine Evrope, što i priznajemo. Abesinski naime sukob, nije svršio, kako se zna, porazom Društva naroda radi toga jer su propisi i pravila Društva naroda bili možda nedovoljni. Mi znamo, da je organizacija Društva naroda i u svojem današnjem obliku državama članicama pružala dovoljno sredstava da pribave punu važnost načelima statuta. Ako je Društvo naroda pretrpjelo poraz u abesinskom konfliktu, dogodilo se to isključivo radi toga, jer se jednostavno nije htjelo poslužiti sredstvima, koja su bila u njegovoj ruci. I na području zaštite manjina, u koliko se radilo o manjinama, koje su zaštićene mirovnim ugovorima, nije izdalo možda za to, jer je smisao njegovih propisa bio nedovoljan, nego za to, jer države članice i u ovom

slučaju — iz razloga, koje ćemo kasnije spomenuti — jednostavno nijesu htjele provesti odredbe ugovora. U sadnjem stadiju društvenog razvoja narodi su doduše spremni da se bore za svoju vlastitu državu, oni su spremni da doprinesu žrtve, ali još ne posjeduju dovoljno smisla za zajednicu, da na sebe preuzmu opasnosti, oskudicu i žrtve za tuđe interese i tuđe narode. Međutim se volja, koja nedostaje, teško daje nadoknaditi izmjenom zakonskih tekstova i dodacima novih paragrafa. To je razlog, zbog kojega ne mogu tako široki krugovi međunarodne javnosti i narodnih manjina da vjeruju u istinsku i efikasnu reformu Društva naroda. Ti se krugovi boje, da reforma Društva naroda, ako uopće bude provedena, ne će promijeniti ništa bitno na sadnjem stanju stvari.

»MI SE JOŠ NADAMO«

Kad bi tome bilo tako, imalo bi svakako malo smisla, da se naš ovogodišnji kongres bavi predmetom: »Reforma Društva naroda i narodne manjine«, pa bi bilo primjerenije, da se ta točka briše s dnevnog reda. Ali mi se usprkos svega još nadamo, da bi velike opasnosti, koje u posljednje vrijeme ugrožavaju ne samo narodne manjine, nego prije svega većinske narode same neposrednije u njihovoj egzistenciji, možda još mogle uzdrmati evropske države iz njihovog nacionalnog egoizma. Mi se još uvijek nadamo, da bi evropski narodi, prije nego se bace u nesiguran i strahovit rat, mogli ipak pokušati da spase mir, pri čemu će silom prilika biti primorani da u bližim godinama provedu reformu Društva naroda. U tom je slučaju dužnost kongresa evropskih narodnih manjina, da u ime više milijuna Evropljana zauzme jasan stav prema reformi Društva naroda.

Za naš kongres ne može da postoji nikakva dvojba i nikakva nesigurnost o tome, kako treba da bude provedena reforma Društva naroda, da ono postane nosiocem istinske pravne i mironosne zajednice naroda. Tok političkih događaja, kako ga promatramo od dana, kad su sklopljeni mirovni ugovori, i od osnutka Društva naroda u Evropi, jasno nam pokazuje smjer njegove reforme. Mirovni ugovori, kojih je provođanje i čuvanje preuzelo Društvo naroda, razdijelili su evropske države i narode u dvije kategorije: u naoružane i nenaoružane, u države koje su obvezane na zaštitu narodnih manjina, i u države bez takovih obveza, u pobjednike i pobijeđene. Proti takvom stanju stvari, na kojemu je bio sagrađen politički poradak poslijeratne Evrope, nastala je u ime jednakopravnosti borba, kojoj su sudjeni sve veći i jasniji uspjesi. Reparacije, koje su bile nametnute pobijeđenim državama, bile su dokinute. Time je bila uspostavljena gospodarska jednakopravnost među državama. U ime jednakopravnosti tražila je Njemačka opće razoružanje i kad se vjerovalo, da time ne će prodrijeti, ponovo je u ožujku 1935 vlastitom odlukom uspostavila opću vojnu dužnost, a godinu dana iza toga je odredila, da njene trupe ulđu u Poranje. Time je i na vojničkom polju bila ostvarena jednokapavnost Njemačke. Njemački je primjer malo zatim slijedila Austrija. I tako je druga evropska država bila vojnički izjednačena s ostalim državama. Kada će ostale pobijeđene države, Mađarska i Bugarska, ponovo uvesti opću vojnu dužnost i naoružati se, to je prema sveopćem shvaćanju samo pitanje vremena. Uslijed spomenutih svršenih činjenica, pred koje je bilo postavljeno Društvo naroda, a da ih nije mogla promijeniti, bili su izmijenjeni mirovni ugovori u bitnim točkama, odnosi snaga na kontinentu bili su iz temelja promijenjeni, politički svijet, koji je proizašao iz svjetskog rata, nalazi se u rastvaranju. Događaje na koje smo ukazali, Društvo naroda ne može više da izbriše; jednakopravnost, provedena od nekih država,

DR. JOSIP WILFAN.

ostat će. Da, revizija postojećeg međunarodnog pravnog poretka izazvala je naprotiv pokret, koji — kako dokazuje konferencija u Montreuxu — zahvaća i druge grupe država.

To je stvaran razvoj, kojim se međusobni odnosi članova Društva naroda, a time i organizam Društva naroda samoga praktično već podvrgavaju postepenju preinaci, drugim riječima namjeravanoj reformi. Te preinake, koje se zbivaju pred našim očima u organizmu Društva naroda, shvaćaju države, koje u njima učestvuju, posve realistički kao činjenice, kojima se, budući da ih se ne može promijeniti, hoće ne ćeš mora pokoriti. Radi toga ne treba ni najmanje dvojiti u to, da će jednakopravnost, koja je već bila provedena na nekim područjima međunarodnog života, bez daljnoga formalno biti priznata i u statutu prigodom reforme Društva naroda.

PRINCIP JEDNAKOPRAVNOSTI

Ono, što naš kongres mora tražiti, nije ništa drugo, nego da Društvo naroda princip jednakopravnosti, koji se već počinje provoditi u njegovom organizmu, dosljedno primijeni također na područje manjinske zaštite. Društvo naroda mora pravovremeno spoznati, da se u doba, kada redom padaju od mirovnih ugovora stvorene razlike između puno- i manje pravnih naroda, ne mogu održati diskriminacije na polju manjinskog prava. Ako se danas otvoreno priznaje, da nejadnak postupak država članica predstavlja glavni razlog, radi kojeg je Društvo naroda moralo uopće otkazati, tada je mojem mišljenju i neuspjehu Društva naroda na području manjinske zaštite razlog taj, što je mirovnim ugovorima bila uspostavljena diskriminacija između pravno zaštićenih i pravno nezaštićenih narodnih grupa, između država s međunarodnim pravnim obvezama i takvih bez te međunarodne pravne obveze. Prigodom sastavljanja ugovora o manjinskoj zaštiti predmijevalo se doduše kao samo po sebi razumljivo, da će ugovorom nezvezane države usprkos toga postupati sa svojim manjinama u najmanju ruku isto tako dobro, kako to propisuju ugovori za ostale države. To je bio politički i prije svega moralni uvjet, pod kojim su dotične države preuzele jednostrane pravne obveze manjinske zaštite. Na taj su moralni uvjet i na dužnosti, koje proizlaze iz toga države članice izričito bile upozorene od Društva naroda, i to u rujnu 1922 kao i prigodom rasprave o pitanju Židova u Njemačkoj u listopadu 1933. Preuzete moralne dužnosti prema manjinama nijesu međutim nikada bile ispunjene od nekih vodećih država članica; da, bilo je i imade među njima takvih, koje su nasilno odnarođivanje tuđih narodnih grupa proglasile čak maksimalno državne politike i koje načela Društva naroda, za koja oni jamče, dnevno svjesno i namjerno krše. Da članovi Savjeta Društva naroda, koji sa takvim primjerima tlačenja manjina kroče na čelu svijeta, mogu ozbiljno zvati na odgovornost druge države radi znatno manjih propusta, psihološki i politički je isključeno. Svaki pokušaj, da se pravnim načelima manjinske zaštite pribavi puna važnost i da se osudi prekršitelj istih, značilo bi izvrnuti moralnoj sramoti i osuditi njih same i njihovu politiku. Dr. Friedrich Wertheimer navodi (Nastavak na 4 strani)

Vučenje I. razreda: 13. i 14. listopada 1936.

GLAVNA KOLEKTURA
DRŽAVNE
RAZREDNE LUTRIJE

A. REIN i DRUG

ZAGREB

GAJEVA 8

ILICA 15

1/1 srećka
Din 200

1/2 srećke
Din 100

1/4 srećke
Din 50

Strogo solidna podvorba!

mog Grimanija, bude podignut novi samostan i u nj se odmah useliše glagoljaši. Kroz prvih 117 godina oni su živjeli nesmetano, dok god. 1653 ne dodje porečki biskup Ivan, rodom iz Brescije i protivnik glagolice, da izvrši pregled crkve i njezinog posjeda, ma da to ne bijaše njegovo pravo. Glagoljaši mu uskrate vizitaciju, a on ih nato kazni crkvenom obustavom. Oni njemu uzvrate tužbom na mletačko poslanstvo, gdje dobiju pravdu. Biskupu bude zabranjeno uplatiti se u stvari samostana. To je prošlo, ali se nije i zaboravilo, pa će Trećoreci imati doskora da iskuse i teže nepravde. Ivan Grimani, nasljednik Jerolima Grimanija, pod izlikom nekkih nereda, a vjerojatno nagovoren, god. 1697 naprosto istjera naše redovnike, a u samostan i crkvu Gospe od Božjeg polja uvede Malu Braću. Starješina glagoljaša uložil oštar protest u Veneciju, i nakon tri mjeseca padne odluka, i opet u korist Trećoredaca. Oni ulaze ponovno u posjed samostana, a Mala Braća odlaze. No tek što je minula i ova nepravda, ustaje god. 1703 vižinadski župnik Antun Crisman (Krizman) na glagoljaše radi nekog svog prava na crkvene i samostanske desetine. Parnica je potrajala pune 4 godine, a svršila je tako, da je župnik bio odbijen u svim svojim zahtjevima. Trećoreci su i ovaj put pobijedili. Ali župnik, ponizhen presudom, upotrebi drugo sredstvo da dođe do cilja. Nagovaranjem i zastrašivanjem uspije mu predočiti članove bratovštine da dragocjenosti i ostali inventar prenesu iz samostanske u župnu crkvu, uslijed čega je samostan osiromašio.

Treći i posljednji glagoljaški samostan u Istri bio je onaj u Novigradu, posvećen Sv. Mariji od puka. Crkvu i samostan podigli su god. 1464 Dominikanci. Ali zbog kužnih bolesti koje su ondje vladale Dominikanci se poslije dužeg boravka isele, i od tada izmijenilo se u samostanu više redova, dok najposlije ne dodju ovamo god. 1725 Trećoreci. Pri dolasku obvezao ih je novogradske biskup Viktor Mazzocca pored ostaloga i na to, da svake godine na dan Sv. Pelagija, gradskog patrona, imaju doći u stolnu crkvu pjevati glagolsku misu. Samostan je uopće lijepo napredovao, a jedan od njegovih starješina, o. Danijel Kavran, proširio mu je zgradu.

Godine 1785 pustošila je kuga na jednom vojničkom brodu koji se nalazio pred Novigradom, i tom prilikom služio je samostan kao kužna bolnica. Nekih 80 bolesnika zapremilo je sve sobe, blagovallšte i kuhinju samostana. Redovnici vršili su službu bolničara, ljekara, ispovjednika i tješitelja nemoćnih. pa su i dvojica od njih teško obolila.

I crkvene i svjetovne vlasti često su se opirale glagolskom bogoslužju u Istri, a bilo je u tom pogledu i oštrih zabrana. Medjutim naši Trećoreci nisu im se nikada pokorili. Svoje pravo znali su da brane veoma energično, inteligentno i diplomatski vješto pa su sa najviših mjesta uvijek dobivali pravdu, čak i priznanja i odlikovanja.

Tako je god. 1481 Mletačka republika izričito zabranila dalju uporabu glagolice, ali bez ikakvog uspjeha. Isto ta-

ko ostadoše bezuspješni progoni od strane puljskog i porečkog biskupa u toku sedamnaestog vijeka. Ove progone iskoristili su glagoljaši da od pape ishode novo dopuštenje da smiju glagoljati u svim crkvama svoje provincije. Povelja pisana na koži, kojom je to odobreno, čuvala se u samostanu na Glavotoku, odakle je u novije vrijeme iščezla, a da se ne zna kako.

U osamnaestom stoljeću Vijeće republike izdalo je nekoliko vrlo opasnih naredaba kojima je bila svrha posvećene ukidanje glagoljaških samostana. Ali tadašnji provincijal, vrlo mudri o. Anton Juranić, pokupi po samostanima sve isprave koje zajamčuju opstanak Trećoredaca i njihova bogoslužja te ih priloži memorandumu, koji je imao neočekivani uspjeh. Nesamo što tada nije bio dokinut nijedan samostan, nego je o. Juraniću poklonjen jedan novi, i to onaj u gradu Krku. A poklonio ga je — ironija sudbine! — sam dužd Pavao Renler. U dukali kojom Trećorecima utvrđuje opstanak u Krku, ovaj dužd još im toplo preporuča da gaje narodni jezik (facendo uso specialmente dell' Idioma Illirico loro naturale)...

Kako su glagoljaši ljubomorno čuvali svoju tradiciju i jednom stečeno pravo, neka pokažu i ova dva primjera:

Na zboru od god. 1717, koji su održali glagoljaši u Martinšćici na otoku Cresu, donesen je između ostalih i ovaj karakterističan zaključak (uzet iz glagoliceom pisanog zapisnika): »Naša Provincija nije dužna držati fra Antona Kavranlića, toliko radi da je sin provincije asizanske, koliko radi da ne zna officijati harvatski, zato se dekretuje: da ako bude stati u ovoj provinciji, oci m. p. provincijali ove provincije nimađu dati licenciju za ređit se od pistule dokle kodar ne počne štiti pristojno harvatski, a od Vanjelja dokle ne bude officijati harvatski.«

Neki Marko Velčić, fratar koparskog samostana, bio je čovjek temperamentan i svojeglav pa su odnosi između njega i ostalih redovnika bili često zategnuti. Da bi braći što jače napakostio, Velčić iz prkosa počne misliti latinski. Braća ga smjesta prijave poglavaru provincije, našto mu ovaj odredi kaznu i najstrože zabrani »uvoditi novotarije«.

Ovoj gorljivosti i ustrajnosti glagoljaša ima se zahvaliti što se narodno bogoslužje u našem Primorju uvrijedilo tako duboko i što se održalo, kraj svih borba i nasrtaja proti njemu, sve do naših dana...

Glagoljaše istarskog poluotoka zadesila je medjutim ista zla sudbina. Početkom prošlog stoljeća, kad je Istra postala francuskom provincijom, sva tri samostana budu ukinuta i redovnici prognani. I tako se godine 1806 ove vriedne sluge Božje i sluge naroda svoga moradoše rasti i krenuti u bijeli svijest. Jedni između njih postadoše župnici, drugi predjoše u preostale samostane svojega reda po Dalmaciji, a nekima se i zameo trag. Njihovi tihi domovi opustješe, crkva Sv. Grgura u Koprui bila je posve razorena, a tokom vremena i samostan u Vižinadi.

Nikola Zec

Najbolje ćete se očuvati od prehlade ako nabavite

TIVAR
NEPROMOČIVI
HUBERTUS

TIVAR ODIJELA

VIJESTI IZ ORGANIZACIJA

DRUŽABNI VEČER »SOČE« IN »TABORA«
Društvi »Soča« in »Tabor« priredita v soboto, dne 7. novembra t. l. velik družabni večer na Taboru. Pri programu bodo sodelovali s petjem in recitacijami odlični umetniki. Sodelovali bodo tudi pevski zbor oktet in godba na pihala. Čisti dobiček prireditve je namenjen za postavitev spomenika Simonu Gregorčiču in našim Mučnikom. Zaznamujte v svojem koledarju 7. november in ga rezervirajte za prireditev »Soče« in »Tabora«.

POZIV PJEVAČIMA »ISTRE« U ZAGREBU

Pjevački zbor društva »Istra« u Zagrebu počeo je sa svojim redovitim pjevačkim vježbama. Pokusi se održavaju svaki ponedjeljak i petak od 8 do 10 sati na večer u istim prostorijama gdje i lanjske godine. Već se je odazvalo mnogo novih pjevača, a kako se vježbaju nove stvari, umoljavaju se i stari pjevači da odsada redovito dolaze na pokuse, jer je u vidu jedan skoriji nastup. — Odbor

NAŠA KULTURNA KRONIKA
DVOGLASNA SLOVENSKA SV. MAŠA ZA ŠOLSKO MLADINO

Naš rojak g. F. Venturini, zborovodja in skladatelj, je pravkar izdal dvoglasno slov. sv. mašo za šolsko mladino s spremljevanjem orgel ali harmonija. — (Primerna tudi za naše ženske zборе). Skladba je polna miline, lahka in melodiozna. Kakor sta prejšnji njegovi maši, ki ju je izdal, in sicer Slov. sv. maša za mešani zbor v spomin svojim učencem (bazoviškim žrtvam), in one ki jo je izdal za moški zbor v spomin pok. Nj. Veličanstva Kralja Aleksandra I., tako je tudi ta skladba dosegla odličan uspeh in priznanje. — Cena 12.— Din. Skladbo toplo priporočam. — Našemu neutrudljivemu delavcu iskreno častitam. — G.

»ENCICLOPEDIA ITALIANA« KONFISCIRANA.

Ljubljana, septembra 1936. (Agis.) Italijanske fašistične oblasti so konfiscirale 14. zvezek velike italijanske enciklopedije, ki je izšel že leta 1932. Konfiskacija so oblasti odredile zaradi članka »Etiopia«, ki prinaša podatke, ki več ne odgovarjajo resnici. Članek je bil spisan tudi v takem tonu, da kaže do Abesincev sedanjim razmeram nasprotna čuvstva. Povdariti je treba, da to enciklopedijo izdaja država sama in da Mussolini celo osebno sodeluje pri njej saj ji je namen, da zastopa v čim širšem smislu veličino fašistovske kulture in Mussolinijevo moč pred vsu Evropo.

MALE VESTI

— Zaradi 8 litrov žganja je bil obsojen pred tržaškim sodiščem Pregelj Franc iz Stanjela na 1.000 lir denarne kazni pogojno. Žganje je izviral iz tajne žganjehuhe.

— Velike užitinske davke je določila gorška občina za grozdje in mošt. Za vsak kvintal grozdja za vino bo moral plačati prodajalec mestu 23.40 lir za hl. mošta 32.40, in za vsak hl. koncentriranega mošta pa trikrat toliko. To mora plačati kmet pri prodaji grozdja ali mošta in trgovci na drobno in na debelo.

— Zaradi nastopajoče druginje imajo fašistične organizacije, ki jim je poverjena naloga regulacije cen, veliko dela. Val druginje vedno bolj narašča in vznemirjenje prebivalstva je vedno večje. Federacija trgovcev opozarja trgovce, da naj pazijo na cene.

— Najboljše namizno grozdje je v Trstu po 3.60 lir in tudi dražje. Brez dvoma za tako deželo kot je Italija, ki je zelo bogata z grozdem, je to veliko predrago.

— Da bi lahko doma pekli kruh je fašistična stranka v Gorici odredila nekaterim mlinom, da morajo prodajati moko št. »0« od 163.50—165.50 za kvintal. Št. 1 od 158—160 in št. 2 od 151—153 lir za kvintal.

— Ljudske šole so pričele z rednim poukom 23 septembra, srednje šole pa bodo pričele 1 oktobra.

— Pred 10 leti je bila ustanovljena obmejna milica (milizia confinaria).

— Na cesti Koper—Trst se je pretekla dni zgodila teška nesreča, ki je zahtevala smrtno žrtve. Motocikel, na katerem se je peljal 45 letni German iz Trsta s svojim tovarišem, je hotel prehiteti voz sena, ker je bil ob cesti kup gramoza, je vozil tik ob vozu in ga zadela s krmilom. Odletel je na tla in si zlomil tilnik.

— Trgovci z vinom so prosili ministarstvo, da bi znižalo davek na vino. Prošnja je bila odbita. Stanje na trgu ni slabše kot prejšnja leta, ko je znašal donos davkov 500 milijonov lir. Ta je bil potem znižan na 300 milijonov pod obliko občinskih davkov če bi hotel v tem oziru kaj spremeniti bi morali preurediti vse zakone o davkih, ki zadevajo občine iz l. 1932. Tako se je glasilo odgovor.

— Ceno bencinu so ponovno snižali, tako da sedaj približuje ceni pred sankcijami. Bencin bo stal mešan z alkoholom 2.24 do 2.26 lir liter.

»Istra« izlazi svakog tjedna u petak. — Broj čekovnog računa 36.789. — Pretplata: za cijelu godinu 50.— din., za pola godine 25.— din., za inozemstvo dvostruko, za Ameriku 2 do 4 ara na godinu. — Oglasi se računaju po cjeniku. — Vlasnik i izdavač: Konzorcij »Istra«, Masarykova 28a II, broj telefona 67-80. — Za uredništvo odgovara IVAN STABI, Tuškanova ul. br. 25. — Tisak: Stećakinja Jugoslovenske štampe d. d., Zagreb, Masarykova 28a. — Za tiskaru odgovara Rudolf Polanović, Zagreb, Ilca 137.